

De andras liv

På uppdrag av den östtyska säkerhetstjänsten STASI spionerar Kapten Gerd Wiesler på dramatikern Georg Dreyman. Men avlyssnandet förändrar Wiesler och det händer sig så att i stället för att avslöja Dreyman, beskyddar han honom. **De andras liv** är en film om personlig moral, konstens inneboende kraft och ett självupplevt och nära porträtt av totalitär makt där konsten ingick som en del i propagandan i Östtyskland – alldeles nära vår egen tid.

Rekommenderad frångymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
JUDITH & ULRICH BREUNING
ÖVERSÄTTNING & BEARBETNING:
ANDREAS HOFFSTEN

Handling

Tiden är november 1984. Kapten Gerd Wiesler vid östtyska statssäkerhetstjänsten STASI håller förhör med en person som förmodas ha hjälpt en man att fly till väst. Den anklagade nekar bestämt men efter åtskilliga förhör och akut brist på sömn bryter han samman och erkänner och ger namnet på sin medhjälpare. Wiesler har spelat in förhöret på band och använder det som illustration i sin undervisning av nya förhørsledare på STASI-universitetet.

Kapten Wiesler, som själv en gång utbildats vid samma skola, bjuds av sin studiekamrat, löjtnant Anton Grubitz, på teatern där den populära författaren Georg Dreymans senaste pjäs skall spelas. Men Wiesler är på sin vakt, Dreyman utstrålar den typ av arrogans som enligt Wiesler kännetecknar motståndare till det politiska systemet. En misstanke som delas av ministern Bruno Hempf som föreslår att Dreyman sätts under övervakning samt att hans lägenhet buggas. Wiesler ber om att själv få hantera avlyssningen.

Georg Dreyman, som lever samman med teaterns ledande kvinnliga skådespelerska Christa-Maria Sieland,

försvarar på premiärfesten det politiskt/kulturella systemet, men hör sig för med ministern om inte hans förre regissör Albert Jerska skulle kunna återfå sitt arbete.

Jerska är ute i kylan efter att ha undertecknat ett upprop mot det rådande systemet. Men ministern vill inte ta sig an saken utan flirtar grovt med Christa-Maria trots att hon tydligt visar att hon är tillsammans med Dreyman.

En dag senare, när Dreyman är ute, rycker ett helt gäng tekniska experter in i hans lägenhet och installerar avancerad avlyssning och dolda kameror i och runt lägenheten och huset. Uppe på vinden inrättas en avlyssningscentral där Wiesler koncentrerat lyssnar till författarens 40-års fest som samlat många konstnärer bland vilka flera är politiskt belastade. Exempelvis Paul Hauser som anklagar Dreymans nye regissör för att vara en STASI-angivare. Albert Jerska sitter i en soffa och läser Bertolt Brecht innan han ger Georg sin present, noterna till ett pianostycke kallat "Sonat till den goda människan".

Wiesler upptäcker att Christa-Maria ofta anländer till Dreymans lägenhet i bil. När han frågar högkvarteret om vems bilen är får han svaret att den tillhör minister Hempf. Christa-Maria har motvilligt blivit ministerns älskarinna, men hans namn tas bort från rapporten. Wieslers blinda tro på systemet skakas; är ministerns misstänksamhet mot Dreyman i själva verket ett sätt att avlägsna en besvärlig rival? Han tar saken i egna händer och ser till att Dreyman får vetskap om Hems relation med hans flickvän. Wiesler börjar alltmer blanda sig i deras liv och han stjälar vid ett tillfälle en bok med dikter av Brecht.

Albert Jerska tar livet av sig vilket blir ett hårt slag för Dreyman som upptäcker att man i Östtyskland redan 1977 upphörde med att föra statistik över självmord. Annars förs statistik över praktiskt taget allting i landet och åren före 1977 var antalet självmord det näst högsta i världen. Georg Dreyman bestämmer sig för att skriva en artikel om detta och publicera den i Väst. Han kontaktar Paul Hauser, som gärna vill hjälpa, men som är rädd för att tala då han vet att hans lägenhet är avlyssnad. Dreyman däremot är säker på att hans lägenhet inte är buggad och då de två

männen testar sin tes manipulerar Wiesler med resultaten så att Hauser och Dreyman tror att Dreymans lägenhet är "ren".

Tidskriften Der Spiegel i Västtyskland är intresserad av artikeln utan att röja författarens namn och förser Dreyman med en ny skrivmaskin. Så om manuskriptet skulle falla i STASI:s händer kommer typsnittet inte att kunna spåras till Dreymans vanliga maskin. När han inte arbetar gömmer han maskinen och manuset under en tröskel i lägenheten. Christa-Maria känner inte till Dreymans arbete men får syn på att han gömmer något under golvet.

Kapten Wiesler hör allt i sin avlyssningsapparat, men förfalskar sina rapporter och skriver att Hauser och Dreyman arbetar på en teaterpjäs som hyllar Lenin inför Östtysklands kommande 40-års jubileum som stat. När sedan artikeln om självmordsstatistiken publiceras i väst får STASI kritik. Vem är förrädaren som smutsar ner landets ära? Grubitz misstänker Dreyman men Wiesler nekar till att ha hört något misstänkt.

Den svartsjukt lagde minister Hempf har även låtit skugga Christa-Maria och upptäckt att hon missbrukar narkotika. Han beordrar Grubitz att stoppa hennes skådespelarkarriär. Hon arresteras men försöker rädda sin karriär genom att ange Georg. STASI gör en undersökning men hittar inte den komprometterande skrivmaskinen. Dock är Grubitz övertygad om hans skuld och sätter Wiesler på att förhöra henne. Den drivna förhørsledaren lyckas snabbt få Christa-Maria att avslöja gömstället, men då STASI går in i Dreymans lägenhet finns inte skymten av någon skrivmaskin. Gerd Wiesler har själv redan varit där och tagit hand om bevismaterialet. Christa-Maria är så olycklig över att ha angivit Georg att hon tar sitt liv genom att springa ut framför en bil.

Härmed läggs utredningen om Dreyman ned, men Grubitz som anar ugglor i mossen, gör slut på Wieslers karriär inom STASI. Wiesler slutar som brevöppnare på ett undanskymt lokalkontor.

När muren faller och gränsen mellan Öst- och Västtysk-

land öppnas, träffar Dreyman av en händelse den fd minister Hempf som berättar för den förbryllade författaren att han faktiskt varit avlyssnad. Dreyman letar fram sin akt i de nu öppnade STASI arkiven och läser med förundran Wieslers lögnaktiga rapporter. Han inser att Wiesler har hållit honom om ryggen och förmodligen räddat hans liv. Han beslutar sig för att skriva en roman om affären. Boken får titeln ”Sonat till den goda människan” och är i tacksamhet tillägnad ”HGW XX/7”, Wieslers kodnamn. Slutligen ser vi Gerd Wiesler köpa boken.

STASI och övervakningssamhällets mekanismer

Få säkerhetstjänster i världen har ett så skamfilat rykte som östtyska STASI som under sin glans dagar hade över 80 000 heltidsanställda och minst en halv miljon registrerade angivare. Huvuduppgiften var övervakning och förtryck av den egna befolkningen på uppdrag av en totalitär men mycket nervös politisk ledning. Även spioneri och terrorverksamhet utomlands ingick i verksamheten.

Målet helgade medlen när Sozialistische Einheitspartei Deutschlands tolkade marxism-leninismen för att skapa pliktmedvetna och lojala samhällsmedborgare. Via en uppsjö av dekret, olika direktiv, planer och restriktioner sökte partiet forma den ideala människan. Till sin hjälp hade man säkerhetstjänsten, Ministerium für Staatssicherheit – gemenligen kallat STASI. De tolkade i sin tur sin uppgift att övervaka och om så behövdes, korrigera ”de andra”, dvs alla de som kunde misstänkas för att hysa avvikande åsikter om staten och dess politiska ledning som i sin tur betraktades som ofelbar. De som tyckte annorlunda betraktades som fiender. Kritiker sattes i fängelse eller straffades genom att berövas sina arbeten och socialt isoleras. Systemet såg fiender överallt, ett litet skämt om partiledaren Erich Honecker kunde få ödesdigra konsekvenser.

Att ett sådant system nästan per automatik leder till maktmissbruk, pampvälde, korruption, nepotism och kamaraderi brydde sig förstas makteliten inte om.

- I svensk rättspraxis talar man om att människan är oskyldig till dess motsatsen är bevisad. Samtala om de mekanismer som är i spel när ett samhälle vänder på begreppet och ser alla som i princip skyldiga. Utgå även från personer i filmen som den ängsliga kvinnliga gran-

nen till Dreyman eller den unge soldaten på mässen som skämtar om Honecker.

- Dela upp klassen i tre grupper som får i uppgift att A. undersöka hur Östtyskland skapades. Hur var relationen med Sovjet och Västtyskland? Vad producerade man? Synen på idrott, hur var den? B. Säkerhetstjänstens arbete, organisation och antal anställda. Vilka straff och repressalier förekom? C. Drömmen om Väst, hur såg den ut? Hur många försökte och lyckades fly till väst? Vilka positiva saker fanns med Östtyskland? Hur såg begreppet frihet ut i väst respektive öst?

- Presentera sen gruppernas resultat och samtala om på vilket sätt filmen lyckas skildra denna verklighet.

Också dagens samhällsdebatt präglas av hur vi ska lyckas övervaka medborgarna mot bakgrund av ett ökande hot om terrorism. Telefonavlyssning, övervakningskameror på offentliga platser etc är begrepp som diskuteras.

- Hur långt får ett samhälle gå i jakten på kriminella och terrorister? Vad innebär övervakning och avlyssning för demokratin? På vilket sätt påverkar det också den vanliga, oskyldiga, människan?

Den goda människan

I filmens början blir vi vittne till ett hårdfört och brutalt förhör där förhørsledaren använder de metoder vi läst om i tidningar att mer eller mindre totalitära stater använder såsom: ständiga omtagningar av frågan i syfte att trötta ut, utmattning som följd av brist på sömn för den anklagade etc. Metoder som är uttryckligen förbjudna i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Kaptenen i STASI, Gerd Wiesler är effektiv och därför anlitad som lärare för nya rekryter vid STASI universitet. Han ger intryck av att hysa en blind tro på det politiska systemet och nödvändigheten av att avslöja och straffa potentiella motståndare.

En huvudkaraktär som är osympatisk, delvis naivt lojal och idealistiskt styvnackad. Men en person som genomgår en inre utveckling, närmast en metamorfos.

- Vem är Gerd Wiesler? Och hur kommer det sig att han förändras så? Skriv upp ledord som eleverna kommer på

för att karaktärisera honom på tavlan och dela in dem i grupper av före, under och efter avlyssningen av Dreyman. Hur ser vändpunkterna ut, finns det någon avgörande händelse som bestämmer Wieslers sätt att agera? Är filmens beskrivning av hans utveckling övertygande eller idealiserad?

- Beskriv Grubitz, Hempf och Christa-Maria Sieland liksom Albert Jerska. Vilka tankar och ideal är det som driver dem? Och vad gäller Grubitz och Hempf, tror de själva på systemet, på vad de gör eller är de bara väloljade cyniker?

Dreyman tillägnar sin bok ”Sonat till den goda människan” Gerd Wiesler. Men vem är egentligen filmens goda människa? Vad innebär det att vara en god människa, vilka kännetecken finns? Vem bestämmer vad som är ont och gott? Är vi onda eller goda – eller kanske oftast lite av varje?

Konst och propaganda

Konsten i det gamla Östtyskland skulle främja socialismens sak och var därför underställd en statlig kontroll. Socialrealismen var det förhärskande estetiska idealet vilket syns i det utsnitt av Dreymans pjäs vi ser i filmens början med arbetarkvinnor på en fabrik. Dreyman kan inte få den regissör han önskar eftersom denne är placerad ute i kylan efter att ha undertecknat en protestskrivelse. När vi ser samma stycke efter murens fall råder en annan estetik som arbetar med olika symboliska plan.

- Hur var konstnärernas situation i dåtidens Östtyskland? Vilka hänsyn skulle de ta? Går det att vara sant konstnärlig om man samtidigt fogar sig och ställer in sig i maktens tjänst?

- Vilken är konstens roll i ett samhälle? Finns det fler roller konsterna i vid bemärkelse kan spela? Hur ser propagandakonst ut? Kan man säga att konsterna står fri mot de styrande i Sverige, såväl inom den politiska sfären som de ledande inom näringslivet? Existerar det i verklig mening någon samhällskritisk konst i Sverige idag? I kapten Wieslers värld finns inte särskilt mycket konst. I hans välordnat systematiserade liv verkar konsterna och fantasin inte ha så stor plats. Hans lägenhet rymmer några enkla bilder på väggen men ger annars ett kallt och närmast kliniskt intryck. Men under berättelsens gång kom-

mer han genom avlyssningen i kontakt med konstnärer och konstverk, ett möte som får avgörande betydelse för honom. Det är förstås lite komiskt att när minister Hempf citerar en känd socialist som sagt att ”konstnären är själens ingenjör” så är det ingen mindre än massmördaren Josef Stalin. Men citatet passar också i viss mån in på Wiesler, vars själ genomgår en metamorfos.

- Vad ligger i begreppet ”konstnären är själens ingenjör”? Hur kan vi förstå det i ljuset av vad som händer med Gerd Wiesler? Är det vad Wiesler kommer till insikt om?
- Vad har konsten för betydelse och inflytande på ett samhälle och människorna som bor där? Vad kan konsten uttrycka eller rentav utträta? Nämn exempel på konstverk som haft betydelse och förändrat sin samtid.

Det kan vara intressant att lite jämföra gamla DDR med dagens Nordkorea och Kina. Alla var och är totalitära stater men med ganska olika metoder för att ”hålla kontroll på folket”. Där DDR sökte bromsa allt och alla som kom från det kapitalistiska väst har Kina alltmer (vis av erfarenheten?) lättat på förlåten och släppt in en viss kommersialism i landet åtminstone i de större städerna. I Nordkorea däremot råder total statskontroll av ett närmast parodiskt slag.

- Lek med tanken på vad som skulle ha hänt om ledarskiktet i DDR varit lite smartare och släppt in lite MTV och Levis-jeans. Hade muren fallit då?

Filmtips, boktips

Good Bye, Lenin av Wolfgang Becker, 2002. Distribution Triangelfilm, *Brazil* av Terry Gilliam, 1985. Finns på dvd. Böcker: Karin Boyes *Kallocain*, Ray Bradburys *Fahrenheit 451* och Georg Orwells *1984*.

Produktionsuppgifter

Tyskland 2006

Originaltitel: Das Leben der Anderen
Producent: Quirin Berg & Max Wiedemann
Manus & regi: Florian Henckel von Donnersmarck
Foto: Hagen Bogdanski
Klipp: Patricia Rommel
Scenografi: Silke Buhr
Kostym: Gabriele Binder

I rollerna

Kapten Gerd Wiesler – Ulrich Mühe
Georg Dreyman – Sebastian Koch
Christa-Maria Sieland – Martina Gedeck
Anton Grubitz – Ulrich Tukur
Bruno Hempf – Thomas Thieme
Paul Hauser – Hans-Uwe Bauer

Tekniska uppgifter

Längd: 137 minuter
Ljud: Dolby SRD
Format: Cinemascope
Censur: Från 7 år
Svensk premiär: 10 november 2006

Distribution

SandrewMetronome, Box 5612, 114 86 Stockholm Tel: 08-762 17 00, fax: 08-10 38 50 www.sandmet.com